

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/dodatki-historyczne-do/142823,Material-edukacyjny-IPN-w-miesieczniku-Wiedza-i-Zycie-Jan-Czochralski-18851953.html>
27.02.2026, 02:33

Materiał edukacyjny IPN w miesięczniku „Wiedza i Życie”: Jan Czochrański (1885–1953)

W numerze 5/2021 miesięcznika „Wiedza i Życie” ukazał się artykuł prof. Bolesława Orłowskiego o polskim wynalazcy Janie Czochrańskim

28.04.2021

28 kwietnia 2021 ten sam tekst ukazał się w portalu polityka.pl: [Giganci nauki](#)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

GIGANCI NAUKI PL

JAN CZOCHRAJSKI
(1885-1953)

W ramach cyklu „Giganci Nauki PL” przedstawiamy sylwetki wybitnych polskich naukowców i wynalazców. Dziś prezentujemy postać Jana Czochralskiego, chemika i metaloznawcy, pochodzącego z zaboru pruskiego. Urodził się 23 października 1885 r. w Kcyni, był synem stolarza. Pasjonował się chemią. Nie ukończywszy gimnazjum w Wągrowcu, zaczął pracować w apłocie w Krotoszynie. W 1901 r. przeniósł się do Berlina, gdzie zatrudnił się w drogerii, a od 1906 r. jako analityk w laboratoriach przemysłowych, od 1907 r. w laboratorium koncernu Allgemeine Elektrizität Gesellschaft. W 1908 r., nie przezwyciężając prócy, zdał egzaminy do Königlich Technische Hochschule w Berlinie-Charlottenburgu. Uzyskał tam dyplom inżyniera chemika ze specjalnością metalurgiczną. Od 1916 r. awansował w AEG na stanowisko kierownika laboratorium badania żelaza i stali. W tym czasie zdarzyło mu się – według powtarzanej legendy – przez rozgargnięcie zanurzyć stalówkę pióra, którym pisał, za miast w kałamarzu, w tygielku z badanym płynnym stopem metalu. Zauważył wówczas, że ze stalówki zwisa i ciągnie się za nią nitka krzepnącego metalu. Ta obserwacja (stanowiąca odkrycie) nasunęła mu pomysł metody uzyskiwania monokryształów przez powolne wyciąganie zarodki krystalizacji z substancji stopionej (będącej wynalazkiem). Było to największe osiągnięcie Czochralskiego. Jego metoda po II wojnie światowej stała się podstawowym sposobem uzyskiwania materiałów półprzewodnikowych dla rozwijającej się wówczas elektroniki. Z tego powodu Czochralski stał się pod koniec życia jednym z najczęściej cytowanych polskich uczonych.

Najdłuższ kierował Czochralski laboratorium metaloznawczym firmy Metallbank und Metallurgische Gesellschaft we Frankfurcie nad Menem. Badał tam własności, jakość i czystość metali i stopów. Był autorem wielu publikacji i patentów. W roku 1924 wraz z profesorem Georgesem Wehelem wynalazł bezcyńowy stop tozyskowy o wysokich właściwościach ślizgowych, który znalazł powszechne zastosowanie w kolejnictwie, znany jako „metal B” (od niemieckiego: Bahnmittel). Miało to wówczas znaczenie praktyczne, gdyż powszechnie Niemcy obowiązywał zakaz importu cyny.

Czochralski był jednym z czołowych metaloznawców w Niemczech. W 1919 r. należał do współwódców Niemieckiego Towarzystwa Metaloznawczego (Deutsche Gesellschaft für Metallkunde), a od 1925 r. był jego prezesem. Czochralski był wielkim miłośnikiem muzyki, ożenił się z pianistką-wirtuozką, którą poznał na koncercie Chopinowskim. Kiedy był już za młodości stał się kolekcjonerem sztuki.

W 1928 r. na zaproszenie prezydenta Ignacego Mościckiego powrócił do Polski. Został profesorem i kierownikiem Zakładu Metalurgii i Metaloznawstwa na Wydziale Chemii Politechniki Warszawskiej, w którym m.in. prowadził prace dla Wojska Polskiego. Zostając profesorem uzyskał polskie obywatelstwo. Popierany przez władze człowiek z niemieckim paszportem budził nieufność w środowisku. Gdy wybuchł konflikt, w jaki popadł z profesorem Włodkiem Broniewskim, metaloznawcą, absolwentem Sorbony. Echo tych konwiersji długo pobrzmiwało.

Nieufność wzrosła, kiedy doszło do okupacji niemieckiej i Czochralski stworzył na terenie Politechniki Warszawskiej Zakład Badania Materiałów pracujący dla Wehrmachtu. Ale za wiedzą i zgodą Czochralskiego produkowano tam również uzbrojenie dla Armii Krajowej, a on sam uratował mnóstwo zagrożonych ludzi przed aresztowaniem i wywózką.

Po wojnie oskarżono Czochralskiego o kolaborację z okupantem. Trudno mu było wówczas powoływać się na AK, bezwzględnie prześladowaną w powojennej Polsce. Od kwietnia 1945 r. przebywał w areszcie, w końcu jednak uznano, że nie jest winny. Mimo to, senat Politechniki Warszawskiej wykluczył go z grona profesorów. Wtedy osiadł w Kcyni, gdzie wytworzył chemikalia. Sprawa dobrego imienia uczonego wlokła się długo. Jeszcze w 1993 r. senat PW uznał, że nie widzi potrzeby zmiany stanowiska, dopiero w 2011 r. – kiedy przedłożono niezbędne dowody współpracy Czochralskiego z AK – zaapelował „o podjęcie działań przypominających postać i dokonania prof. Jana Czochralskiego, w celu za pewnienia mu należnego miejsca w historii Politechniki Warszawskiej i nauki w Polsce”.

Profesor Bolesław Orowski

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Pliki do pobrania

[Materiał edukacyjny IPN w miesięczniku „Wiedza i Życie”: Jan Czochralski \(1885-1953\) \(pdf, 128.17 KB\)](#)